

YALOVA

da ev sayısı 2500'e yaklaştı (2497), 1960 sayımında nüfus 10.000'i geçti (11.318). 1960'ların başında Yalova, Safran deresinin batısındaki Emir bayırı ile adı geçen derenin doğusundaki Yalova bayırı denilen hafif meyilli arazide ve kıyı boyunca yayılıyor, kıyıya paralel bir ana ulaşım eksenine bu ekseni dik olarak kesen kuzey-güney doğrultulu cadde ve sokaklardan ibaret basit bir plan örneği gösteriyordu. Mahalle sayısı 1961'de hâlâ üçü geçmemişti. Fakat 1962'de bu sayı yediye yükseldi (Rüstempaşa, Süleymanbey, Merakuyu, Bağlarbaşı, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa ve Fevzipaşa). Sadece çarşı kesiminde görülen sıkışık durum çevreye doğru gidildikçe bahçeler içinde gevşek dokulu bir görünüm almaktaydı.

Yalova'nın hem mekân bakımından büyümesi hem de daha hızlı nüfus artışına sahne olması 1970'ten sonra başladı. Bu dönemdeki gelişmenin sebepleri arasında şehrin doğusunda büyük sanayi tesislerinin kurulması (tekstil, kimya, ipek, kâğıt, elyaf ve iplik, ambalaj vb.), yine doğu kıyılarındaki yazlık sitelerin çoğalması, çevrede gelişen çiçekçilik ve seracılık etkinliklerinin şehrin ticarî hayatına büyük katkı sağlanması sayılabilir. 1970 sayımında nüfus 20.000'e (17.689), 1975'te 30.000'e (27.289) yaklaştı. 1980'de ise 40.000'i aştı (41.823). Yerleşim alanındaki büyüme, batıda Samanlı deresinden başlayıp doğuda Kâzımiye deresine kadar batı-doğu istikametinde gelişti; içeriye doğru da vadi tabanlarını ve vadiler arasındaki bayırların (Samanlı deresiyle Safran deresi arasındaki Emir bayırı, Safran deresiyle Babalan deresi arasındaki Yalova bayırı, Babalan deresiyle şehrin en doğusundaki Kâzımiye deresi arasındaki Çiftlik bayırı ve Kuzuluk bayırı) sırtlarını izleyerek kuzey-güney doğrultusunda genişlik kazandı. Bu arada idarî durumunda da değişiklik yapıldı ve İstanbul ilinden ayrılıp yeni kurulan Yalova ilinin merkezi oldu (6 Haziran 1995). Bu gelişme, 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara depremine kadar sürdü; 1985'te 53.857'ye, 1990'da 65.823'e yükselen nüfus depremden önceki son tesbitte 80.000'e yaklaştı (1997'de 78.469). Deprem sırasında Yalova şehrindeki dokuz mahalleden en fazla can kaybı Bahçelievler (624 ölü) ve Kâzımkarabekir (595 ölü) mahallesindeydi. Dokuz mahalledeki toplam ölü sayısı 1449'dur. Yaralı sayısının 2543'ü bulunduğu şehirde 7606 bina ağır hasar gördü. Bu depremden yaklaşık üç ay sonra meydana gelen 12 Kasım 1999 Düzce depreminde Ya-

Yalova Termal'de Kurşunlu Hamam ve Vâlide Hamamı

lova merkez üssüne daha uzak olduğu için fazla etkilenmedi (bir ölü, yirmi beş yaralı). Marmara depreminin ardından nüfusu azalan (2000 sayımında 70.118) Yalova şehri 2007 sayımında yeniden bir atılım yaptı (87.372) ve 2010 sayımında 100.000 nüfusa çok yaklaştı (98.347).

Yalova şehrinin merkez olduğu Yalova ili doğuda Kocaeli, güneyde Bursa ile komşudur; aynı şekilde Marmara denizinin iki körfeziyle sınırlanır (kuzeyde İzmit körfezi, güneyde Gemlik körfezi). Merkez ilçeden başka Altınova, Armutlu, Çınarcık, Çiftlikköy ve Termal adlı beş ilçeye ayrılır. 847 km² genişliğindeki alanıyla Türkiye'nin en küçük ili olan Yalova ilinin sınırları içinde 2010 yılı sonuna ait nüfus verilerine göre 203.741 kişi yaşıyordu, nüfus yoğunluğu ise 241 idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Yalova'da il ve ilçe merkezlerinde 53, kasabalarda ve köylerde 80 olmak üzere toplam 133 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 31'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 66-67; P. de Tchihatcheff, *Asie mineure*, Paris 1866, I, 331; Cuinet, IV, 371-372; Ahmed Refik [Altınay], *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1930, s. 159-160, 164-165, 190; Arif Müfid Mansel, *Yalova ve Civarı (Yalova und Umgebung)*, İstanbul 1936; *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1950, III, 713; Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul 1967, s. 108, 109, 110; Nurten Özer, *Yalova Kaplıcalarının Tarihî Gelişimi, Doğal Özellikleri, Tıbbî Değerlendirilmesi*, İstanbul 1981;

Besim Darkot – Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 63, 65, 80, 94, 100, 125-128, 130; Nuri Taner, *Her Yönüyle Yalova*, İstanbul 1984; a.mlf., *Yalova'da Milli Mücadele 1920-1922 Günlüğü*, İstanbul 1996; a.mlf., *Tüm İlçeleriyle İlimiz Yalova*, Yalova 1997; Kasım Esen, "Yalova Ekonomisinin Deprem Sonrası Durumu", *Türk İdare Dergisi*, sy. 426, Ankara 2000, s. 173-188; B. Şenatalar – S. Temelli, *Yalova'nın Ekonomik Yapısı*, İstanbul 1993; Mehmet Akif Ceylan, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Eskişehir-Topçular Deniz Ulaşımı", *Marmara Denizi 2000 Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ed. Bayram Öztürk v.dğr.), İstanbul 2000, s. 192; a.mlf., *Marmara Depreminin (17 Ağustos 1999) Yalova Şehrine Etkileri*, Ankara 2003; *İşte Yalova* (haz. İbrahim Yurdagül), Ankara 2001; M. Niyazi Erenbilge, "Mudanya-Bursa, Gemlik-Yalova", *Bilgi Yurdu Dergisi*, sy. 26, İstanbul 1939, s. 830-893; Mehmet İ. Tunay, "Yalova'nın Tarih ve Arkeolojisi", *TTK Bildiriler*, IX (1986), I, 507-511; M. Bazin, "Yalova", *El2* (İng.), XI, 267.

METİN TUNCCEL

YALTKAYA, Mehmet Şerefettin
(1880-1947)Din âlimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin
ikinci Diyanet İşleri başkanı.

17 Kasım 1880 tarihinde İstanbul Kocamustafapaşa'da doğdu. Aslen Ürgüplü olan ve Kalelizâde lakabıyla tanınan bir ailenin çocuğudur. Babası Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden Cerrahpaşa Camii imamı Hâfız Mehmed Ârif Efendi, annesi Atiye Hanım'dır. Mehmet Şerefettin, Fîruz Ağa Sıbyan Mektebi'nde okuduktan sonra hâfızlık yaptı. Dâvud Paşa Rüşdiyesi ve Dârülmuallimin'den mezun oldu (1899). Beyazıt ve Fâtih camilerinde Kastamonulu Süleyman Efendi, Trabzonlu Hüsnü Efendi ve Arapkirli Hüseyin Avni Efendi'den medrese tahsili görerek icâzet aldı (1902). Manastırlı İsmâil Hakkı Efendi'den tefsir, Şirvanlı Mehmed Hâlis Efendi'den *Maḳālât* okudu; Arap edebiyatı mütehasssı ve kütâbiyat âlimi İsmâil Saib Efendi'nin (Sencer) derslerini takip etti. Sicil kayıtlarında Türkçe, Arapça ve Farsça konuşup yazdığı, Fransızca'ya da âşina olduğu belirtilmektedir.

Mehmet Şerefettin Efendi, ilk müderrislik ve dersiâmlık ruûsu imtihanında başarılı olamayınca Sadeddin ve Rebîî paşaların desteğiyle Harbiye Nezâreti Muhâsebat Dairesi Tahrirat Kalemî'nde 3,20 lira maaşla kâtip olarak memuriyete başladı, bu görevi yaklaşık iki yıl sürdürdü (1904-1906). Dârü'l-ilm ve t-ta'lim adlı özel mektepte ders nâzırlığı yaptıktan sonra (1908-1909) Bandırma Numune Rüşdiyesi'nde başmuallimlik görevinde bulundu. Ruûs imtihanını verince Beyazıt Camii'nde der-

M. Şerefettin Yaltkaya Diyanet İşleri Başkanlığı makamında (İsmail Kara fotoğraf arşivi)

se çıktı (1912). 1914'te neticelenen medrese ıslahatı çalışmalarına katıldı. Medreselerde mantık, Arap edebiyatı, tefsir, hitabet ve mev'iza dersleri; Gelenbevi, Dârüşşafaka, Vefa liseleriyle Kandilli Kız Lisesi'nde Arapça, Farsça, edebiyat ve din dersleri okuttu. Bu sayede hem medreseleri hem de modern eğitim kurumlarını yakından tanıdı; din eğitimi ve öğretimi açısından imkânlarını ve problemlerini gördü. Bir yıl kadar Kütübhâne-i Umûmî birinci hâfız-ı kütüblüğü görevini yürüttü. Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nde açıldığı tarihten üniversite reformuyla kapatılışına kadar (1924-1933) kelâm tarihi, İslâm dini ve felsefesi müderrisliği yaptı. Kelâm tarihi ders notları yazdı. Fakültenin dergisinde kelâm, İslâm felsefesi, Arap edebiyatı, mezhepler tarihi, tasavvuf tarihi alanlarında tercüme ve telif makaleler yazdı. Üniversite reformuyla İlahiyat Fakültesi kapatılınca ordinaryüs profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan İslâm Tedkikleri Enstitüsü müdürlüğüne getirildi. Fakültenin Tarih ve Arap-Fars Dili bölümlerinin bazı derslerine yardımcı oldu. Akademik kariyer ve Türk düşünce tarihi çalışmaları için teşvik ettiği Hilmi Ziya Ülken'le birlikte iki sayı yayımlanabilen *Felsefe Yıllığı* mecmuasını çıkardı (1932-1935). Abdülhak Adnan Adıvar'la, İstanbul'da bulunduğu yıllarda Henry E. Corbin'le ve A. Süheyl Ünver'le Türk ilim tarihi, İslâm felsefesi ve tıp alanlarında ortak çalışmalar, tercümeler yaptı, Arapça ve Türkçe neşirler hazırladı. Soyadı kanunu çıkınca ailenin Kalelizâde lakabı dolayısıyla Yaltkaya soyadını aldı. 19 Kasım 1938 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda sınırlı sayıdaki cemaate imam olarak Mustafa Kemal Paşa'nın cenaze namazını kıldırdı. İlk Diyanet İşleri reisi Rifat Börekçi'nin vefatı üzerine

muhtemelen yakın dostlarından Hasan Âli Yücel'in de etkisiyle 14 Ocak 1942'de Diyanet İşleri reisliğine tayin edildi ve bu görevde iken Ankara'da 23 Nisan 1947'de vefat etti; ertesi gün Hacı Bayram Camii'nde kılınan namazdan sonra Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedildi. Vasiyeti gereği kütüphanesi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne verilmiştir.

Şerefettin Yaltkaya, Osmanlılar'ın son dönemlerinde hem medrese hem mektep eğitimi olarak yetişmiş ve önemli eserlerini Cumhuriyet devrinde vermiş âlimlerden ve üniversite hocalarından biridir. Çalışmaları Arap edebiyatı ve kelâm-felsefe alanlarında yoğunlaşmış, tasavvuf, Türk düşüncesi tarihi ve ilmiye sınıfı-medreseler tarihi ile de ilgilenmiştir. Ayrıca Şeyh Bedreddin, Molla Lutfi, İbn Sînâ, İbn Seb'în, İslâm tıp tarihi ve medreseler gibi önemli kişi ve konulara dair ilk dikkatli ve ayrıntılı araştırmaları yapanlardan biri olarak haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Muhtemelen İsmail Saib Efendi sayesinde erken teşekkül ettiği anlaşılan yazma eserlere aşinalığı, kitabiyata vukufu, biyografi okuma ve yazma merakı birçok çalışmasını beslemiş, Arapça metinlerin tahkiki neşri sahasında başarılı örnekler vermiştir. İlk kitapları biyografilerle ilgilidir. Yayımladığı metinlerde ve dipnotlarında müellif, eser ve kavramlara dair uzun teknik bilgiler yer almıştır. *Şeyh Bedreddin ve Molla Lutfi* adlı çalışmaları başta olmak üzere bazı önemli kişilere, *Benî Mûsâ ve İbn-i Esîrler* gibi bazı ulemâ ailelerine dair ilk biyografî denemeleri bu çerçevede düşünülmelidir. Babasından aldığı tasavvufî neşve ve terbiye hem çalışmalarında kısmen devam etmiş, hem de bütün hayatı boyunca ilim irfan sahibi tarikat mensuplarıyla yakın münasebetinin devamını sağlamıştır. İçinden gelen biri olarak medrese sistemini çok iyi bilmesine rağmen bu konuda yazdıkları esas itibarıyla döneminin genel olumsuz tavrını benimseyip sürdüren bir özellik taşır ("Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler", *Tanzimat 1*, s. 463-467, 1940). Kelâm, felsefe ve klasik dönem Arap edebiyatı sahasında yaptığı tercümeler metin içinde açıklamaya yer vermeyen, bu anlamda klasik tercümelerden ayrılan, teknik bakımdan sağlam, dipnotlu ve dönemin ruhuna uygun yeni kelimeleri kullanma istikametinde bir çaba taşıyan, alan dili açısından gelişmiş çalışmalardır. Ayrıca edisyon kritiğin hakkını vermeye doğru giden Arapça metin neşirleri dönemin şartları hesaba katıldığında ileri hamleler ve başarılı örnekler olarak görülme-

lidir. Bu çalışmalar aynı zamanda üniversite ve hocalık hayatının kurumları, hocaları ve talebelerini de hesaba katan, onlara üst düzeyde ilmi ve dönemin taleplerine paralel malzemeler hazırlayan çabaların ve arayışların neticesidir. Üç kitaptan oluşan *Kelâm Tarihi* ders notlarını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Yaltkaya'nın Diyanet İşleri başkanlığı'nın özellikle son yılları Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası şartlara uyarlandığı, tek parti idaresinin ve katı laiklik politikalarının tâdil ve tashihe tâbi tutulduğu bir döneme rastlamasına rağmen aktif ve başarılı sayılmaz. Siyasete pek yatkın olmayan mizacı ve ilmi çalışmalarla örülmüş şahsiyeti kadar yaşlılık ve hastalıkları da onu kurumda beklenen atılımları yapmaktan alıkoymuş gibidir. Bununla beraber II. Meşrutiyet devrinden itibaren giderek canlanan ve kuvvetlenen milliyetçi temayüllerine ve Cumhuriyet ideolojisinin açık veya örtülü taleplerine paralel giden yahut doğrudan teklifleri karşılamaya yönelik bazı araştırmalar ve tercümeler yapmıştır. Kitap halinde neşredilen *Baypars Tarihi ve Târîhu muhtasari'd-düvel* tercümeleriyle "Risâle fi Fezâil-i'Etrâk" (Câhiz'den tercüme, *Türk Yurdu*, V [1329/1913], s. 894-900, 932-936, 988-991), "Karamita ve Sinan-Raşid al-Din" (*DİFM*, II/7 [1928], s. 26-80), "İslâm'da İlk Fikrî Hareketler ve Dinî Mezhepler" (*DİFM*, III/12 [1929], s. 1-20; III/13 [1929], s. 1-17; IV/14 [1930], s. 1-27), "Türk Kelâmcıları" (*DİFM*, V/23 [1932], s. 1-19), "Kelâm Savaşları" (*DİFM*, V/24 [1932], s. 18-32), "Tanrı Bu Varlığı Niçin Yarattı" (*DİFM*, VI/25 [1933], s. 40-55), "Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler" (*TM*, IV [1934], s. 112-250),

M. Şerefettin Yaltkaya Cumhuriyet devrinde ilmiye kıyafetiyle Abdülkadir Baykara (solda) ve Hasan Âli Yücel'in arasında (İsmail Kara fotoğraf arşivi)

YALTKAYA, Mehmet Şerefettin

“Türklerle Dair Arapça Şiirler” (TM, V [1935], s. 307-326) gibi makaleleri, “Türk filozofu İbn Sînâ” vurgulu çalışmalara aktif biçimde katılması ve nihayet II. Türk Tarih Kongresi’ne sunduğu “Eski Türk An’anelerinin Bazı Dinî Müesseseler Üzerine Tesiri” başlıklı tebliği bu ilişkilerin ve eğilimlerin açık göstergeleridir. 1932’de kararlı bir siyasî hareket şeklinde yeniden ortaya çıkan Türkçe ibadet tartışmalarında yumuşak ve esas itibarıyla uyumlu bir tavır takınmış, bu meyanda kırk altı sürenin Türkçe tercümesini yapmış, ayrıca 1934 yılında Yusuf Hikmet Bayur imzasıyla kendisine ve İsmail Hakkı İzmirli’ye yapılan başvuru üzerine Kur’an’ın Türkçe tercümesinin namazda okunabileceğine dair bir metin kaleme almıştır. Kendisini yakından tanıyan Hilmi Ziya Ülken’in onu “sarıklı bir Türkçü, uyanık ve milliyetçi bir bilgin” diye nitelenmesi bu çabalarıyla ilgili olmalıdır.

Eserleri: *İbn-i Esîrler ve Meşâhîr-i Ulemâ* (İstanbul 1322/1906), *Meşâhîr-i Mühendisîn-i Arabdan Benî Mûsâ’nın Terceme-i Halleri: Bazı Ameliyyât-ı Mahsûsaları* (İstanbul 1323/1907), *Târih-i Kur’ân-ı Kerîm* (İstanbul 1331/1915), *Kelâm Tarihi* (İstanbul 1340/1924), *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin* (İstanbul 1340/1924; Hamit Er eseri sadeleştirilerek aynı adla yayımlanmıştır, İstanbul 1994), *İlâhiyat (Bağdatlı Ebû’l-Berekât Namındaki Feylesofun Kitâbü’l-Muteber’inin Üçüncü Kısımının Tercümesini Muhtevidir, İstanbul 1932), İbn Seb’in-el-Kelâm ale’l-Mesâilî’s-Siklîyye-Correspondance Philosophie avec l’Empereur Frédéric II de Hohenstaufen* (Arapça metnin tahkiki: Ş. Yaltkaya, Fr. takdim ve özet: H. Corbin, Paris 1941; Yaltkaya daha önce metnin notlu Türkçe tercümesini yayımlamıştı: “İbni Seb’in-Sicilya Cevaplarının Tercümesi”, *Felsefe Yıllığı*, II, 1935, s. 1-144; bu tercüme aynı yıl *Sicilya Cevapları-İbni Sebin’in Sicilya Kralı Zinci Fredrik’in Felsefî Sorgularına Verdiği Cevapların Tercümesidir* başlığıyla İstanbul’da ayırbaşım olarak da neşredilmiştir), *Kitâbü’s-Saydala fi’t-Tib Mukaddimesi* (Bîrûnî’den tercüme, İstanbul 1937), *Molla Lutfî’l-Maktul, Risâletü Taz’ifi’l-mezbah-La Duplication de l’Autel-Platon et le Problème de Délos* (“Delos problemi” adıyla bilinen, bir küpün iki katına çıkarılması problemini ele alan Arapça metnin neşri Ş. Yaltkaya; Fr. giriş ve tercüme A. Adıvar – H. Corbin, Paris 1940), *Tarihi Muhtasarüddüvel* (Ebû’l-Ferec İbnü’l-İbrî’ye ait eserin Moğollar’a dair bölümlerinin tercümesi, İstanbul 1941), *Kâtib Çelebi’nin Keşfü’z-zunûn’unun neşri* (Kilisli Rifat Bilge ile birlikte, I-II, 1941-1943), *Baypars Tarihi (al-Melik al-Zahir [Baypars] Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, İzzeddin İbn Şeddâd’dan tercüme, İstanbul 1941), Yedi Askı-el-Muallakâtü’s-seb’* (muallaka şiirlerinin Türkçe tercümesi ve Arapça asılları ile muallaka şairlerinin hal tercümeleri, İstanbul 1943, Yaltkaya’nın muallakata dair ilk tercümeleri *Bilgi Mecmuası*’nın Şubat 1914 tarihli nüshasında çıkmıştı), *Benim Dinim* (çocuklar için yirmi dört şiirden oluşan resimli manzum ilmiyal ve ahlâk kitabı, Ankara 1943), *Dinî Makalelerim* (1918-1924 yılları arasında dergi ve gazetelerde yayımlanan bazı yazılarının sadeleştirilip gözden geçirilerek toplu neşri, Ankara 1944), *Va’zlar* (I. Kitap, İstanbul 1944), *Hatiplik ve Hutbeler* (İstanbul 1946), *Bağdatlı İsmâil Paşa’nın Keşfü’z-Zunûn Zeyli’nin neşri* (Kilisli Rifat Bilge ile beraber, I-II, 1945-1947). Yaltkaya, İbn Sînâ’nın *Hay b. Yakzân* risâlesini tahkikli metin, Türkçe tercüme ve uzun bir inceleme ile birlikte *Büyük Türk Filozof ve Tıp Ustadı İbn Sînâ* kitabında neşretmiştir (İstanbul 1937). Bu çeviri ve inceleme A. Özalp’ın sadeleştirilmesiyle İbn Sînâ – İbn Tufeyl, *Hay bin Yakzân* adlı eserinde de yer almıştır (İstanbul 1996, s. 9-48).

M. Şerefettin Yaltkaya’nın *Sırât-ı Müstakîm-Sebilürreşâd, Mihrab, İslâm Mecmuası, Türk Yurdu, Milli Tetebülar Mecmuası, Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Dârülfünun İlâhiyat Fakültesi Mecmuası, Türkiyat Mecmuası, Felsefe Yıllığı, Türk Tıp Tarihi Arkivi, Atsız Mecmuası, Yeni Fikir, Vakıflar, Ülkü, İş* gibi dergilerde ve *Be-yânü’l-Hak, Hikmet, Dersaadet ve İkdâm* gazetelerinde telif, tercüme, bir kısmı hacimli makaleleri yayımlanmıştır. Bunlar arasında İbn Sînâ’nın *Urcûze fi fuzüli’l-erba’a, Gazzâlî’nin el-Kânûnû’l-külî fi’t-te’vil, İbn Hassûl’un Kitâbü Tafzîli’l-etrâk, Bîrûnî’nin el-Cemâhîr fi ma’rifeti’l-cevâhîr* adlı eserlerinin tam veya muhtasar tercümelerine işaret etmek gerekir (makalelerinin kısmî bir listesi için bk. Kazancigil, sy. 10 [2001], s. 246-252). Yaltkaya’nın ayrıca bazıları yayımlanmış şiirleri vardır. *Solgun Çiçekler* adıyla neşretmek istediği diğer şiirleri ise basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı, Sicil Dosyası; İbnü-lemin, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1824-1827; Hil-

mi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, II, 649, 655-656; *Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilat Albümü: 1924-1989*, Ankara 1989, s. 16; *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü: 1924-2009* (haz. Hasan Demirbağ v.dğr.), Ankara 2010, I, 24; Süheyl Ünver, “Üstad Şerefeddin Yaltkaya’ya Tıp Tarihi Enstitüsü’nün Şükran Borcu”, *Tıp Dünyası*, XX/6, İstanbul 1947, s. 5950-5952; Hikmet Bayur, “Kur’an Dili Üzerinde Bir İnceleme”, *TTK Belleten*, XXII/88 (1958), s. 599-605 (Yusuf Hikmet Bayur’un talebi üzerine İsmail Hakkı İzmirli ile Şerefeddin Yaltkaya’nın Türkçe Kur’an tercümesinin namazda okunması meselesine dair 5. 3. 1934 tarihli metinleri); Aykut Kazancigil, “Ord. Prof. Mehmet Şerefeddin Yaltkaya (1879-1947) Hayatı ve Çalışmaları”, *Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 10, İstanbul 2001, s. 237-265 (makalelerinin künyelerinin de büyük ölçüde yer aldığı bu yazının ilk muhtasar şekli “Mehmed Şerefeddin Yaltkaya” başlığıyla *İlim ve Sanat* dergisinde [sy. 26, İstanbul 1989]; bir sonraki aşaması *Bilim Felsefe Tarih* dergisinde [sy. 1, İstanbul 1991] yayımlanmıştır); “Yaltkaya, M. Şerefeddin”, *TDEA*, VIII, 556. İSMAİL KARA

YAM

(bk. PEYK).

YAMAK

Osmanlılar’da
yardımcı askerî sınıflara
verilen ad.

Sözlükte “yardımcı, çırak, çıraktan sonra gelen işçi” anlamındaki **yamak**, Osmanlı askerî teşkilâtında özellikle askerî sınıfların yardımcıları veya adaylarını ifade eder. Önceleri ilk Osmanlı askerî gruplarından piyade-müsellem ocaklarının yardımcı, ihtiyat gücü, sonraları da Yeniçeri Ocağı’nda asker adayları, muhafazada kalan yardımcı askerler, savaşa katılan gönüllü siviller için kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin ilk askerî yaya birlikleri olan piyade-müsellem, timara benzer bir organizasyon içinde kendilerine ayrılan çiftliklerden elde ettikleri gelirlerle geçinecekleri bir sisteme dahil edildiklerinde savaşçılıklarına fiili olarak çiftçilik de eklendiğinden bunların yardımcısı ve aynı zamanda nöbetlisi sıfatıyla yedek insan gücüne ihtiyaç duyulmuştu. Muhtemelen bunun sonucu olarak teşkil edilen bu yardımcı ve yedek gruba yamak denilmiştir. Yamakların bu anlamda ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bununla beraber piyade teşkilâtının Orhan Bey tarafından kurulmasının ardından zaman içerisinde onların yerine I. Murad döneminde “yeni